

**ANAOKULU ve İLKÖĞRETİM OKULU ÇOCUKLARININ
SÖZLÜ İLETİŞİMDE KARŞILAŞTIKLARI BELİRSİZ
DURUMLARDA AKIL YÜRÜTEREK ANLAM
ÇIKARABİLME BECERİLERİNE CİNSİYET, SINIF DÜZEYİ
ve MESAJLARIN SUNUŞ BİÇİMLERİNİN ETKİLERİ**

M. Reşat PEKER*

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, anaokulu ve ilköğretim çocuklarının sözlü iletişimde karşılaştıkları belirsiz durumlarda anlam çıkarabilme becerilerine cinsiyetin, sınıf düzeyinin ve mesajı sunma biçimlerinin etkisi olup olmadığını belirlemektir. Denekler 20 anaokulu, 20 ilköğretim birinci sınıf, 20 ilköğretim üçüncü sınıf ve 20 ilköğretim beşinci sınıf öğrencisidir. Her grupta eşit sayıda kız ve erkek vardır. Veri toplamak için, Pickert'in geliştirdiği ve yazar tarafından Türkçe'ye çevrilip, adapte edilen bir cümle-resim testi kullanılmıştır. Testte 36 tane basitçe yan yana çizilmiş 4'lü resim setleri ve bunlarla ilgili 36 cümle vardır. Cümleler 4 farklı biçimde sunulup, çocuklardan hangi resmi kastettiğini bulması istenmiştir. Her doğru cevaba 1 puan ve her yarı-doğru yada yanlış cevaba ise sıfır puan verilerek puanlanmıştır. Doğru cevap puanları üzerinde bir 2 (cinsiyet) X 4 (sınıf düzeyi) X 4 (cümle-resim kombinasyonlarını sunuş biçimi) son faktör üzerinde tekrarlı ölçümlerle çoklu varyans analizi uygulanmıştır. Analiz sonunda cinsiyet faktörünün anlamlı olmadığı, sınıf düzeyi ve sunuş biçimi faktörlerinin her ikisi de .01'de anlamlı olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sözlü iletişim, atıf yapan iletişim, anlam çıkarma, belirsizlik içeren mesajlar.

---

* Doç. Dr.; Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

ABSTRACT

The purpose of this study was to determine the effects of sex, grade level and ways of presenting the message on the inferential reasoning capacities of kindergarten and primary school children when they faced ambiguous messages. Subjects were 20 kindergartners, 20 first graders, 20 third graders and 20 fifth graders. There were equal number of girls and boys in each group. A picture-sentence test developed by Pickert was used in order to collect data. The test was translated and adapted to Turkish by the researcher. There were 36 simply drawn 4-picture sets and 36 sentences related to these 4-picture sets. Sentences were presented 4 different ways. The child was asked to find the picture mentioned. Each correct answer was scored as 1 and each half-correct or uncorrect answer was scored as zero. On the correct answer points a 2 (sex) X 4 (Grade Level) x 4 (The ways of presenting sentence-picture combinations) multivariate analysis of variance with repeated measures on the last factor was performed.. It was found that sex factor was not significant. But, Grade level and the way of presenting sentence-picture combinations factors were both significant at .01.

Key Words: *Verbal communication, referential communication, inferential reasoning, ambiguous messages.*

İletişim, davranış değişikliği meydana getirmek üzere bilgi, düşünce, duygu ve isteklerin bir kimseden diğerine aktarılması ve bunların bozulmadan doğru olarak anlaşılmasını içeren bir süreçtir. Diğer bir ifade ile iletişim, insanlar arasında duygun ve düşüncelerin akışıdır (Lloyd ve Beveridge, 1981). İletişim yazı, işaret ve söz gibi çok çeşitli şekillerde yapılabilir.

Sözlü iletişim, bireyler arasında duygu, düşünce ve bilgilerin sözlü olarak değiş tokuşu ile olan iletişimdir. Sözlü iletişim ile ilgili deneysel çalışmalar literature “Referential Communication” adı ile geçmektedir. Bu tür sözlü iletişim, esas itibariyle bir insandan diğerine sözlü mesaj gönderme ve gönderilen mesajın ne demek istediğini çözümleyip, ona göre bir iş yapma ile ilgilidir. (Lloyd ve Beveridge, 1981). Şehre yabancı birisine gitmek istediği adresi yada yeri sözlü olarak tarif etmek ve bu tarife göre “A” noktasından “B” noktasına gitmesine yardımcı olma bu tür iletişime bir örnektir. Böyle bir durumda, dinleyicinin verilen sözlü açıklamaya göre gitmek istediği adrese yolunu şaşırmadan ulaşabilmesi gerekir. Bu tür sözlü iletişim, gündelik hayatta çok kullanılan bir iletişim şeklidir. İnsanların bunda başarılı olabilmeleri için konuşulan dilin gramerini ve kelimelerini iyi bilmelerinin yanı sıra, sözlü iletişim becerilerini de kazanmaları gerekir (Peker, 1985).

Çocukların “ima/işaret eden iletişim” becerileri zaman içinde gelişen bir özellik göstermektedir. Bu duruma Piaget (1926) “Çocukta Dil ve Düşünce” (The Language and Thought of the Child) isimli kitabında ilk defa dikkati çekmiştir. Piaget küçük bir çocuğa (yaklaşık olarak 7 yaş ve altı) şırınganın nasıl çalıştığını anlattıktan sonra, bu çocuktan şırınganın nasıl çalıştığını diğer bir çocuğa anlatmasını istediğinde, bunun bu yaştaki çocuklar için çok zor bir olduğunu görmüştür. Piaget bu durum onların “ben-merkezli” olmalarına bağlamıştır. Piaget’e (1926) göre çocuklar belli bir zihin gelişim düzeyine ulaşmadan başkalarının bakış açılarını dikkate alamamaktadırlar.

Çocukların sözlü iletişim becerileri ile ilgili araştırmalar onların sözlü mesajlar gönderebilme becerileri yönünden zayıf olduklarını ortaya çıkarmıştır (Flavell ve diğerleri, 1968; Cohen ve Klein, 1968). Verilen sözlü mesajları anlama ve ona göre bir iş yapma becerileri ile ilgili araştırmalar küçük çocukların açık ve net sözlü mesajları anlamakta zorlanmadıklarını, fakat tam açık net olmayan mesajlarda ise zorlandıklarını göstermektedir (Asher, 1976; Bearison ve Levey, 1977; Ironsmith ve Whitehurst, 1978; Pickert, 1981).

Bu çalışmanın amacı, anaokulu ve ilkokul ve çocuklarının sözlü iletişimde karşılaştıkları belirsiz durumlarda akıl yürüterek anlam çıkarabilme becerilerine cinsiyetin, sınıf düzeyinin ve sözlü mesajın sunuş biçiminin bir etkisi olup, olmadığını araştırmaktır.

Araştırmanın bağımsız değişkenleri çocuğun cinsiyeti, bulunulan sınıf düzeyi ve mesajın sunuluş biçimleridir. Bağımlı değişken, verilen doğru cevapları sayısıdır.

YÖNTEM

Denekler: Denekler, Bursa Büyükşehir sınırları içinde bir özel anaokulu (Özel Pinokyo Anaokulu) ile bir devlet ilköğretim okulunun (Setbaşı İlköğretim Okulu) birinci, üçüncü ve beşinci sınıflarına devam eden öğrencilerdir. Her sınıftan yarısı kız, yarısı erkek olacak şekilde 20’şer öğrenci random yöntemle seçilmiştir. Araştırmaya toplam 80 öğrenci katılmıştır. Anaokulundan katılanların yaş ortalaması 70.1 ay, birinci sınıftakilerin yaş ortalaması 90.8 ay, üçüncü sınıftakilerin yaş ortalaması 111.4 ay ve beşinci sınıftakilerin yaş ortalaması 136.1 ay’dır.

Denekler orta sosyo-ekonomik tabakadandır. Deneklerin devam ettiği okullardan birisi özel anaokulu, diğeri ise devlet okuludur. Her iki okulun bulunduğu ve hizmet verdiği çevre orta-sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin bulunduğu çevredir.

Araç: Bu araştırmada veri toplamak için kullanılan araç, Ironsmith ve Whitehurst (1978) ve Pickert (1981) tarafından geliştirilen araçların biraz değiştirilerek adapte edilmiş şeklidir. Araç, anaokulu ve ilkokul çocuklarının sözel ve görsel olarak sunulan uyarlardan anlam çıkarabilme becerilerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Pickert'in (1981) kullandığı şekliyle araçta 45 tane basitçe yan-yanaya çizilmiş 4'lü resim setleri ve bunlarla ilgili 45 tane cümle vardır. Cümleler ve resim setleri 5 farklı kombinasyonda sunulmuştur. Her kombinasyonda 9 tane 4'lü resim seti ve bunlarla ilgili 9 cümle olduğundan, toplam olarak 45 adet 4'lü resim seti ve bunlarla ilgili 45 adet cümle vardır.

Bu araştırma için adapte edilen şekilde ise, uygulamayı kolaylaştırmak için Pickert'in (1981) beşinci cümle-resim kombinasyonu çıkarılmıştır. Böylece cümle-resim kombinasyonlarının sayısı 5'ten 4'e indirilmiştir. Araçta, Pickert'in kullandığı gibi her kombinasyonda 9 tane 4'lü resim seti ve bunlarla ilgili 9 tane cümle bulunmaktadır. Böylece, bu çalışma için adapte edilen şekliyle, araçta bulunan 4'lü resim setlerinin ve bunlarla ilgili cümlelerin sayısı $4 \times 9 = 36$ 'dır.

Araçta bulunan toplam 36 cümle ve 4'lü resim setleri dört farklı cümle-resim kombinasyonu şeklinde aşağıdaki şemada görüldüğü gibi sunulmuştur.

SUNUŞ	SÖZEL	GÖRSEL
1. Kombinasyon	+	+
2. Kombinasyon	+	-
3. Kombinasyon	-	+
4. Kombinasyon	-	-

+ = açık, net, doğru ve kesin

- = açık net olmayan ve birden fazla anlama gelebilen

1) Birinci Sunuş Biçimi: Bu sunuş şeklinde cümleler 4'lü resim setlerindeki resimlerden bir tanesinin ayırıcı özelliklerini açık ve net bir şekilde belirtmiştir. Yani cümlelerde sözel olara, resim setlerinde ise görsel olarak açıklık ve netlik vardır. Herhangi bir belirsizlik durumu yoktur. Örneğin: "Üzeri tüylü büyük bir şapka giyen çocuğu düşünüyorum" cümlesi 4'lü resim setindeki resimlerin hepsinin başlarında şapka olmasına rağmen, büyük bir şapka giyen ve şapkasının üzerinde tüy olan resme açık ve net bir şekilde uymaktadır.

2) İkinci Sunuş Biçimi: Bu sunuş şeklinde cümleler özellikleri belirtmiş, fakat 4'lü resim setinde bulunan resimlerden 2'sine uygun diğer ikisine ise uygun değildir. Diğer bir ifade ile, cümleler sözel olarak açık, net ve doğru, ancak, görsel olarak resimlerden 2 tanesine uygundur. Örneğin: "Gülümseyen ve ince yüzlü çocuğu düşünüyorum" cümlesi 4'lü resim setinde 2 tane resme uygundur.

3) Üçüncü Sunuş Biçimi: Bu sunuş şeklinde cümleler özellikleri tam belirtmemiştir, fakat, 4'lü resim setindeki resimlerden bir tanesini kuvvetli bir şekilde ima etmektedir. Yani cümle sözel olarak açık ve net olmakla beraber resimlerden hangisini kastettiği anlaşılabilir. Örneğin: "Gülümseyerek arkadaşına telefon eden çocuğu düşünüyorum" cümlesi çok açık ve net değildir, ama 4'lü resim setinde gülümseyen ve elinde telefon ahizesi olan bir tane çocuk olduğu için onu kastettiği anlaşılmaktadır.

4) Dördüncü Sunuş Biçimi: Bu sunuş şeklinde cümleler özellikleri tam belirtmemekte ve 4'lü resim setinde iki resme uygun düşmektedir. Diğer bir ifade ile cümlelerde sözle yönden belirsizlik, 4'lü resim setlerinde ise görsel yönden belirsizlik (ambiguity) vardır. Örneğin: "Gülümseyen çocuk köpeği doyurdu" cümlesi çok açık ve net olmadığı gibi, 4'lü resim setinde de birden fazla resmen uygundur.

Araçın Uygulanması ve Puanlanması: Araç, okulların açık olduğu gün ve saatlerde, okulun sakin bir odasında her öğrenciye bireysel olarak uygulanmıştır. Uygulama esnasında, her öğrenci yüzü araştırmacıya dönük olacak şekilde bir masaya oturtulmuştur. Öğrencinin adı-soyadı ve doğum tarihi sorulup, alınan cevaplar ve öğrencinin cinsiyeti her öğrenci için tutulan kayıt formunun ilgili bölümüne yazılmıştır. Daha sonra her öğrenciye uygulama ile ilgili şu açıklama yapılmıştır: "Birlikte bir oyun oynayacağız. Ben size bir cümle söyleyeceğim, siz önünüzdeki resim setlerinden söylenen cümleyle uygun resim ya da resimleri bulup işaret edeceksiniz. Söylenen cümleler bazen önünüzdeki resim setinde bulunan bir resme, bazen ise iki resme uyacaktır." Uygulamaya geçmeden önce iki örnek resim seti gösterilip açıklamalarda bulunulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar her öğrenci için ayrı, ayrı tutulan kayıt formundaki uygun yere işaretlenmiştir. Uygulama bitiminde öğrenciye teşekkür edilip sınıfına geri gönderilmiştir. Ders aralarında ve öğle saatlerinde uygulamaya ara verilmiştir.

Araçtaki cümle-resim kombinasyonlarına verilen her doğru cevap 1, her yanlış ve yarım doğru cevap ise sıfır olarak puanlanmıştır. Dolayısıyla, bu araçtan alınabilecek en yüksek puan 36, en düşük puan ise sıfırdır. Her öğrenci 4 farklı cümle-resim kombinasyonlarına verdikleri doğru cevap sayısı kadar toplam puan almıştır.

Verilerin Analizi: Öğrencilerin araçtan aldıkları puanlar 2 (cinsiyet) x 4 (sınıf düzeyi) x 4 (cümle-resim kombinasyonu) son faktör üzerinde tekrarlı ölçümler yapılmış (repeated measures) çoklu varyans analizi ile ana-

liz edilmiştir. Anlamlı F-değerleri bulunduğu grup ortalamaları üzerinde Tukey's HSD testi (Ferguson, 1976) ile ilave analizler yapılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde öğrencilerin verdikleri doğru cevaplara ilişkin varyasyona cinsiyet, sınıf düzeyi ve cümle-resim kombinasyonlarının etkisi ele alınacaktır. İlk olarak, öğrencilerin cinsiyetlerine göre, dört değişik biçimde sunulan cümle-resim kombinasyonlarına verdikleri doğru cevaplara ilişkin tanımlayıcı istatistikler tablo şekline sunulacaktır. İkinci olarak, öğrencilerin farklı sınıf düzeylerine göre, dört değişik biçimde sunulan cümle-resim kombinasyonlarına verdikleri doğru cevaplara ilişkin tanımlayıcı istatistikler tablo şeklinde sunulacaktır. Üçüncü olarak, öğrencilerin sınıf düzeylerine ve cinsiyetlerine bakılmaksızın dört değişik biçimde sunulan cümle-resim kombinasyonlarına verdikleri doğru cevaplara ilişkin tanımlayıcı istatistikler tablo şeklinde sunulacaktır. Son olarak, veriler üzerinde yapılan 2 (cinsiyet) x 4 (sınıf düzeyi) x 4 (cümle-resim kombinasyonlarının sunuş biçimi) son faktör üzerinde tekrarlı ölçümler yapılmış (repeated measures) çoklu varyans analizi sonuçları tablo şeklinde sunulacaktır. Ayrıca anlamlı ikili etkileşim şema ile gösterilecektir.

1) Cinsiyet Faktörü İle İlgili Bulgular

Öğrencilerin sınıf düzeylerine bakılmaksızın, cinsiyetlerine göre, dört değişik biçimde sunulan cümle-resim kombinasyonlarına verdikleri doğru cevapların ortalamaları, minimum-maksimum değerleri ve standart sapmaları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Kız ve erkek öğrencilerin dört değişik biçimde sunulan cümle-resim kombinasyonlarına verdikleri doğru cevaplara ilişkin istatistikler

CİNSİYET	CÜMLE – RESİM KOMBİNASYONLARININ SUNUŞ BİÇİMİ															
	I. Sunuş Biçimi				II. Sunuş Biçimi				III. Sunuş Biçimi				IV. Sunuş Biçimi			
	$\bar{X}$	min	max	ss	$\bar{X}$	min	max	ss	$\bar{X}$	min	max	ss	$\bar{X}$	min	max	ss
Kız (N=40)	8.48	5	9	1.01	4.05	0	9	2.39	8.55	4	9	0.93	4.02	0	8	2.40
Erkek (N=40)	8.58	6	9	0.78	3.60	0	8	2.47	8.30	4	9	1.20	3.90	0	8	2.08

Tablo 1'de görüldüğü gibi, 4 farklı biçimde sunulan cümle-resim kombinasyonlarına kız ve erkeklerin verdikleri doğru cevapların ortalamaları ve diğer istatistikleri birbirlerine çok yakındır. Zaten daha sonra da görüleceği gibi, yapılan 2x4x4 çoklu varyans analizi sonuçları cinsiyet faktö-

rünün farklı biçimlerde sunulan cümle-resim kombinasyonlarına doğru cevap verme bakımından anlamlı bir fark göstermediği sonucunu çıkarmıştır (Bakınız Tablo 4, $F_{(1,288)} = 1.249$ $p > .05$).

2) Sınıf Düzeyi Faktörü ile İlgili Bulgular

Öğrencilerin cinsiyetlerine bakılmaksızın, sınıf düzeylerine göre, dört değişik biçimde sunulan cümle-resim kombinasyonlarına verdikleri doğru cevapların ortalamaları, minimum-maksimum değerleri ve standart sapmaları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Sınıf düzeylerine göre öğrencilerin dört değişik biçimde sunulan cümle-resim kombinasyonlarına verdikleri doğru cevaplara ilişkin istatistikler

SINIF DÜZEYİ	CÜMLE-RESİM KOMBİNASYONLARININ SUNUŞ BİÇİMİ															
	I. Sunuş Biçimi				II. Sunuş Biçimi				III. Sunuş Biçimi				IV. Sunuş Biçimi			
	$\bar{X}$	min	max	ss	$\bar{X}$	min	max	ss	$\bar{X}$	min	max	ss	$\bar{X}$	min	max	ss
Anaokulu (N=20)	7.75	5	9	1.33	2.35	0	7	1.95	8.05	4	9	1.28	2.35	0	6	2.16
1. Sınıf (N=20)	8.50	7	9	0.69	2.30	0	6	1.95	8.15	5	9	1.14	2.70	0	6	1.59
3. Sınıf (N=20)	8.95	8	9	0.22	4.75	1	9	2.25	8.85	8	9	0.37	5.35	3	8	1.50
5. Sınıf (N=20)	8.90	8	9	0.31	5.90	3	8	1.25	8.65	4	9	1.14	5.45	3	8	1.60

Tablo 2’de görüldüğü gibi, farklı sınıf düzeylerinde bulunan öğrencilerin, dört değişik biçimde sunulan cümle-resim kombinasyonlarına verdikleri doğru cevapların ortalamaları her dört sunuş biçiminde de sınıf düzeyi yükseldikçe artmaktadır. 2x4x4 çoklu varyans analizi sonuçları, sınıf düzeyi faktörünün $\alpha = .01$ de anlamlı olduğunu göstermektedir (Bakınız Tablo 4, $F_{(3,288)} = 43,42$, $p < .01$).

3) Sunuş Biçimi Faktörü ile İlgili Bulgular

Öğrencilerin buldukları sınıf düzeylerine ve cinsiyetlerine bakılmaksızın dört değişik biçimde sunulan cümle-resim kombinasyonlarına verdikleri doğru cevapların ortalamaları, minimum-maksimum değerleri ve standart sapmaları tablo 3’deki gibidir.

Tablo 3. Sunuş biçimlerine göre öğrencilerin cümle-resim kombinasyonlarına verdikleri doğru cevaplara ilişkin istatistikler

CÜMLE-RESİM KOMBİNASYONLARININ SUNUŞ BİÇİMİ															
I. Sunuş Biçimi				II. Sunuş Biçimi				III. Sunuş Biçimi				IV. Sunuş Biçimi			
$\bar{X}$	min	max	ss	$\bar{X}$	min	max	ss	$\bar{X}$	min	max	ss	$\bar{X}$	min	max	ss
8.525	5	9	0.64	3.825	0	9	1.85	8.425	4	9	0.98	3.963	0	8	1.71

Tablo 3'te görüldüğü gibi, öğrencilerin dört farklı biçimde sunulan cümle-resim kombinasyonlarına verdikleri doğru cevapların ortalamaları sunuş biçimine göre artıp, eksilmektedir. En kolay, dolayısıyla doğru cevap ortalaması en yüksek olan sunuş biçimi tam puan 9 üzerinden 8.525 ile birinci sunuş biçimidir. Yani cümleler 4'lü resim setindeki resimlerden birisinin özelliklerini açık ve net bir şekilde belirttiklerinde doğru cevabı bulmak en kolay olmaktadır. Kolaylık yönünden ikincisi, gene 9 üzerinden 8.425 ortalama ile üçüncü sunuş biçimidir. Diğer bir ifade ile cümleler 4'lü resim setindeki resimlerin özelliklerini açık, net ve tam belirtmeden, resimlerden bir tanesini kuvvetli bir şekilde ima ettiğini de, bu durum öğrencilerin doğru cevabı bulmalarını kolaylaştırmaktadır. En zor, dolayısıyla doğru cevap ortalaması en düşük olan sunuş biçimi sırasıyla ikinci ve dördüncü sunuş biçimleridir. Bunların ortalamaları sırasıyla 3.825 ve 3.963'dür. 2x4x4 çoklu varyans analizi sonuçları sunuş biçimi faktörünün $\alpha = .01$ de anlamlı olduğunu göstermiştir (Bakınız Tablo 4, $F_{(3,288)} = 266.188$, $p < .01$).

4) Çoklu Varyans Analizi Sonuçları

Toplanan veriler üzerinde 2x4x4 son faktör üzerinde tekrarlı ölçümler yapılmış çoklu varyans analizi uygulanmıştır. Çoklu varyans analizi sonuçları aşağıda Tablo 4'deki gibidir.

Tablo 4. Cinsiyet (2) X Sınıf Düzeyi (4) X Cümle-resim kombinasyonunun sunuş biçimi (4) çoklu varyans analizi tablosu

Değişimin Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F Değeri
Cinsiyeti	2.628	1	2.628	1.249
Sınıf Düzeyi	274.084	3	91.361	43.422*
Mesajın Sunuş Biçimi	1680.184	3	560.061	266.188*
Cinsiyet x Sınıf Düzeyi	0.834	3	0.278	0.132
Cinsiyet x Sunuş Biçimi	3.184	3	1.061	0.504
Sınıf Düzeyi x Sunuş Biçimi	113.203	9	12.578	5.978*
Cinsiyet x Sınıf x Sunuş Biçimi	13.903	9	1.545	0.734
Hata	606.099	288	2.104	
TOPLAM	2694.119	319		

* $p < 0.01$ anlamlı

Tablo 4'deki çoklu varyans analizi sonuçları şunlardır:

(1) Cinsiyet faktörü $\alpha = .05$ 'de anlamlı değildir ($F_{(1,288)} = 1.249$, $p > .05$). Yani, cümle-resim kombinasyonlarına doğru cevap verme bakımından kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark yoktur.

(2) Sınıf düzeyi faktörü için bulunan F-değeri $\alpha = .01$ 'de anlamlıdır ($F_{(3,288)} = 43.422$, $p < .01$). Diğer bir ifade ile, farklı biçimlerde sunulan cümle-resim kombinasyonlarına doğru cevap verme, sınıf düzeylerine göre anlamlı bir fark göstermektedir. Bu anlamlı farkın kaynağını bulmak için sunuş biçimlerine bakılmaksızın sınıf ortalamaları Tukey's HSD Testi (Ferguson, 1976) ile karşılaştırılmıştır. Sunuş biçimine bakılmaksızın sınıf düzeylerine göre doğru cevap ortalamaları sırasıyla şöyledir: anaokulu için 5.125; birinci sınıf için 5.413; üçüncü sınıf için 6.587 ve beşinci sınıf için 7.287'dir. Karşılaştırma sonuçları Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5. Sınıf ortalamalarının Tukey's HSD testi ile karşılaştırılması

	$X_{\text{anaokulu}} = 5.125$	$X_{1.\text{sınıf}} = 5.413$	$X_{3.\text{sınıf}} = 6.587$	$X_{5.\text{sınıf}} = 7.287$
$X_{\text{anaokulu}} = 5.125$	—	0.288	1.462 *	2.162 *
$X_{1.\text{sınıf}} = 5.413$		—	1.174	1.874*
$X_{3.\text{sınıf}} = 6.587$			—	0.700
$X_{5.\text{sınıf}} = 7.287$				—

* $p < 0.01$ anlamlı

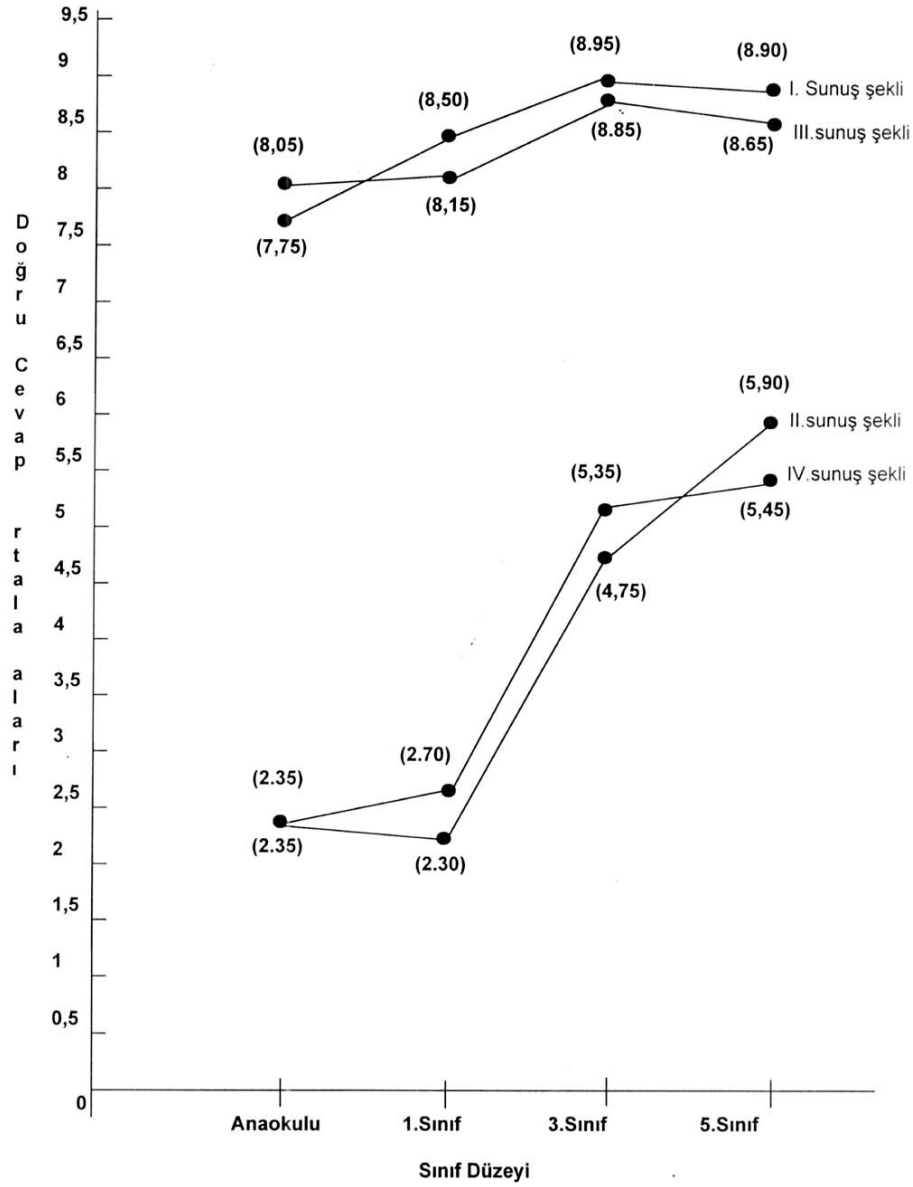
Tablo 5'de görüldüğü gibi, anaokulu ile 3. ve 5.sınıfların; birinci sınıf ile 5.sınıfın doğru cevap ortalamaları arasında $\alpha = .01$ 'de anlamlı fark bulunduğu gözlenmiştir. Diğer bir ifade ile, sınıf düzeyi faktörünün anlamlı çıkması, anaokulu öğrencilerinin 3. ve 5. sınıflardan; birinci sınıfların ise, 5. sınıflardan farklı olmalarından kaynaklanmaktadır.

(3) Cümle-resim kombinasyonlarının sunuş biçimi faktörü için bulunan F-değeri $\alpha = .01$ 'de anlamlıdır ($F_{(3,288)} = 266.188$, $p < .01$). Diğer bir ifade ile cümle-resim kombinasyonlarının farklı biçimlerde sunulmaları arasında doğru cevabı bulma bakımından anlamlı fark vardır. Bu anlamlı farkın kaynağını bulmak için, sınıf düzeylerine bakılmaksızın, dört farklı cümle-resim kombinasyonunun sunuş biçimi ortalamaları Tukey's HSD Testi (Ferguson, 1976) ile karşılaştırılmıştır. Sınıf düzeylerine bakılmaksızın, cümle-resim kombinasyonlarının sunuş biçimlerine göre doğru cevap ortalamaları sırasıyla şöyledir: Birinci sunuş biçimi için 8.525; ikinci sunuş biçimi için 3.825; üçüncü sunuş biçimi için 8.425 ve dördüncü sunuş biçimi için, 3.963'dür. Karşılaştırma sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6'da görüldüğü gibi, birinci sunuş biçimi ile 2. ve 4. sunuş biçimleri; ikinci ile 3.sunuş biçimleri ve üçüncü ile 4.sunuş biçimleri ortalamaları arasında $\alpha = .01$ düzeyinde anlamlı fark olduğu görülmüştür.

(4) Tablo 4'te görüldüğü gibi, ikili etkileşimlerden (two-way interaction), sadece sınıf düzeyi ile mesajın sunuş biçimi etkileşimi anlamlıdır.

($F_{(9,288)} = 5.978, p < .01$). Bu anlamlı etkileşim şekil 1’de grafik olarak gösterilmiştir.

Şekil 1. Sınıf düzeyi x mesajın sunuş biçimi etkileşimi

Tablo 6. Cümle-resim kombinasyonlarının sunuş biçimi ortalamalarının Tukey's HSD testi ile karşılaştırılması

	$X_1 = 8.525$	$X_2 = 3.825$	$X_3 = 8.425$	$X_4 = 3.963$
$X_1 = 8.525$	—	4.700*	0.100	4.562 *
$X_2 = 3.825$		—	-4.600*	-0,138
$X_3 = 8.425$			—	4.462*
$X_4 = 3.963$				—

* $p < 0.01$ anlamlı

X_1 = Birinci sunuş biçimi ortalaması

X_2 = İkinci sunuş biçimi ortalaması

X_3 = Üçüncü sunuş biçimi ortalaması

X_4 = Dördüncü sunuş biçimi ortalaması

TARTIŞMA

Bu araştırmanın sonuçları anaokulu ve ilkokul çocuklarının sözlü iletişim becerilerinin yanı sıra, onların sözlü iletişimde karşılaştıkları belirsiz durumlarda akıl yürüterek anlam çıkarabilme becerilerinin de bir sıra takip ettiğini göstermektedir. Bu sıra, çocukların takvim yaşı ile birlikte artan sosyal ve mantıksal aklı yürütebilme becerilerine paralel olarak artmaktadır. Bu sonuçlar Pickert (1981), Bearison ve Levey'nin (1977) bulgularıyla tutarlıdır.

Sözlü iletişim ile ilgili deneysel araştırmalarda başarılı olabilmek için sözel olarak sunulan mesajları anlamının yanı sıra görsel olarak sunulan resim setlerini mantıki olarak sınıflamak ve hedef resmin dışındaki diğer resimleri de sistemli bir şekilde dikkate almak gerekir. Sözlü iletişimdeki mesaj (sözlü olarak sunulan cümle) açık, net ise ve karşılığı resim setinde var ise (birinci sunuş kombinasyonunda olduğu gibi), ya da mesaj belirsizlik içerse bile eğer resim setinde gerekli ipuçları varsa (üçüncü sunuş kombinasyonunda olduğu gibi) doğru cevabı bulmak, anaokulu öğrencileri için bile kolay olmaktadır. Fakat, mesaj açık net iken görsel belirsizlik varsa (ikinci sunuş kombinasyonunda olduğu gibi) ya da hem mesajda hem de görsel uyarılarda belirsizlik varsa (dördüncü sunuş kombinasyonunda olduğu gibi) bu durum anaokulu ve birinci sınıf öğrencileri için 3. ve 5. sınıflara göre çok zor olmaktadır. Diğer bir ifade ile anaokulu ve 1.sınıflar 3. ve 5. sınıflara göre belirsiz durumlarda akıl yürütüp, anlam çıkaramamaktadırlar. Böyle bir durum, çocuktan kendini başkasının yerine koymasını, başkalarının bakış açılarını dikkate almayı gerektirmektedir. Anaokulu ve 1.sınıf öğrencileri bunu başarmada zorlanmaktadırlar. Bu durum Piaget'in

(1926) görüşlerine uygundur. Bundan dolayı anaokulu ve ilkokulun alt sınıflarından görev yapan öğretmenler ders anlatırken belirsizlik içeren, iki anlama da gelebilen ifadelerden kaçınmalıdırlar. Bu sınıflarda ders anlatımı açık, net cümlelerle ve somut örneklerle yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Asher, S.R. (1976): Children's ability to appraise their own and another person's communicative performance. **Developmental Psychology**, **12**(2), 132-139.
2. Bearison, D.J. & Levey, L.M. (1977): Children's comprehension of referential communication: Decoding ambiguous messages. **Child Development**, **48**, 716-720.
3. Cohen, B., & Klein, J. (1968): Referential communication in school-age children, **Child Development**, **39**, 597-609.
4. Flavell, J.; Botkin, P.; Fry, C.; Wright, J. & Jarvis P. (1968): **The Development of Role-Taking and Communication Skills in Children**. New York: Wiley.
5. Ironsmith, M. & Whitehurst, G.J. (1978): The development of Listener abilities in communication: How children deal with ambiguous information. **Child Development**, **49**, 348-352.
6. Lloyd, P. & Beveridge, M. (1981): **Information and Meaning in Child Communication**. London: Academic Press.
7. Peker, M.R. (1985): **The Relationship of personality orientation and task characteristics to referential communication performance of kindergarten and second grade Black Children** Unpublished Doctoral Dissertation. Washington D.C.: Howard University.
8. Piaget, J. (1926): **The Language and Thought of the Child**. New York: Harcourt, Brace.
9. Pickert, S. (1981): Ambiguity in referential communication tasks: The Influence of logical and social factors. **The Journal of Psychology**, **109**, 51-57.